

A SZEGEDI PEDAGÓGIAI FŐISKOLA HERBÁRIUMA

Írta: VÉGHNÉ VARGA IZABELLA

Minden növényrendszertani, florisztikai és növényföldrajzi munkának alapvető feltétele, igazoló okmánya a megfelelő herbáriumai anyag. Vitatott kérdésekben egyes kutatónak a kívánt lelőhelyről származó, eredeti példánya döntő jelentőséggel bír. Éppen ezért nagyon sajnálatos, hogy hazai közherbáriumaink a második világháború pusztítása során igen érzékeny veszteséget szenvedtek. Kíváncsús tehát, hogy az eddig kevésbé ismert, nagyobb herbáriumokra is felhívjuk a figyelmet. Különösen a fiatalabb botanikus generáció számára jelentenek ezek az ismertetések segítséget, hiszen néhány nagy közherbárium kivételével a többről a szakkörök is csak keveset tudhatnak.

A szegedi Pedagógiai Főiskola Növényteni tanészéke kb. 8 ezer lapból álló herbáriumot őriz a szertárában, amely a neves gyűjtők meglehetősen nagy számával, gazdag bel- és külföldi anyagával tudományos és muzeális értéket képvisel.

Eredete visszanyúlik a Pedagógiai Főiskola elődjének, a Polgári Iskolai Tanárképző Intézet, majd Főiskola — vagy ahogyan akkor röviden nevezték Pedagógium — idejére. Ennek egykori állattan-növénytan tanára, majd igazgatója, VÁNGEL JENŐ (1867—1917) vezette be azt a gyakorlatot, (amelyről a korabeli Évkönyvek [1], [2], és GREGUSS PÁL professzor úr szóbeli közlése tájékoztattak), hogy a mennyiség-tan-természettudományi szakcsoport harmadévesei, valamint az Apponyi Kollégium hallgatói évente nagy tanulmányi kirándulást tettek. Ezek szeptember 1—15 között folytak le. Esetenként végiglátogatták a délnyugati Karsztvidéket, a horvát tengerpartot, a délkeleti Kárpátokat, a Magas-Tátrát, stb.

A kirándulások nagy költségeit sem a Pedagógium pénztára, sem a tanárjelöltek szerény pénzbeli hozzájárulása nem fedezhette volna, ha VÁNGEL JENŐ igazgató meg nem nyeri hozzá a SEMSEY-alap támogatását.

A tanulmányutak célja a tanárjelölt hallgatók tudásának elmélyítésén és kiegészítésén kívül a Pedagógium gyűjteményének a gyarapítása volt. Ezeken a tanulmányutakon a hallgatók sok ezer darab természeti tárgyat, növényt, állatot és ásványt gyűjtöttek. Az értékesebb példányokból a Nemzeti Múzeumnak is ajándékoztak. A begyűjtött anyagot maguk a hallgatók dolgozták fel és eredményeikről a korabeli szaklapokban is beszámoltak. Az akkori tanárjelöltek közül nem egy neves botanikus lett (GREGUSS PÁL, NYÁRÁDY E. GYULA, FÓRISS FERENC, QUINT JÓZSEF, STRÁUB FERENC), s lehetséges, hogy éppen a gyűjtőutakon és az anyag feldolgozása közben kaptak kedvet a tudományos

munkához. Az általuk és társaik által az 1903—14-ig terjedő időszakban gyűjtött növények vetették meg az alapját a szegedi Pedagógiai Főiskola jelenlegi herbáriumának. Később ezt kiegészítették még a hallgatók kötelező herbáriumainak kiválogatott lapjaival, amelyek többnyire hazai gyűjtésekből származtak.

A herbárium történetében igen jelentős szerepe van MOESZ GUSZTÁVnak, aki mint a Nemzeti Múzeum Növénytárának az őre hosszú időn keresztül óradó tanárként működött a Pedagógiumban. Ez idő alatt a Növénytár sok értékes duplumát ajándékozta a herbáriumnak. Így kerültek a gyűjteménybe BORBÁS VINCE, DÉGEN ÁRPÁD, FILARSZKY NÁNDOR, HAZSLINSZKY FRIGYES, JANKA VIKTOR, SIMONKAI LAJOS és sok más neves hazai és külföldi botanikus és gyűjtő herbáriumi lapjai. MOESZ GUSZTÁV ezen kívül JÁVORKA SÁNDORral együtt átnézte a hallgatók által gyűjtött növények determinálását is. Kiemelkedő pedagógiai munkásságával tanítványai közül sok hívet szerzett a botanikának.

1928-ban a Pedagógiummal egyesült a testvérintézménye, az Erzsébet Nőiskola. Ennek is tekintélyes herbárium volt, s így az egyesített herbárium lapjainak száma jelentősen megnőtt. A Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola Szegedre való költöztetésével azonban a már igen gazdag szertár szűk helyre zsúfolódott össze, s így a herbárium további nagyobb mérvű gyarapítása lehetlenné vált.

A II. világháború során sok viszontagságon ment keresztül a herbárium. Az állandó költöztetés nemcsak a jelenleg is meglevő köteteket rongálta, hanem ennek tudható be egyes rendszertani csoportok hiánya is. Jelenleg sem kielégítő a herbárium elhelyezése, mert a zsúfoltsága miatt a szükséges karbantartás nehezen oldható meg.

A herbárium gyűjtői:

BADITZ PÁL, a Pedagógium hallgatója volt. Virágos növényei Hatvanból származnak.

BALOGH SÁNDOR, szintén hallgató korában gyűjtötte lakóhelyének, Újbarsnak virágos növényeit.

BÁNYAI JÁNOS, mint hallgató vett részt az 1907-ben rendezett Szent Anna tavi botanikai gyűjtőúton. Nagyszámú gyűjteménye innen és Kézdivásárhelyről származik.

BORBÁS VINCE (1844—1905) a magyar flórákutatásnak a XIX. sz. második felében legnagyobb alakja, a magyar nyelvű és magyar szellemű növényföldrajzi és rendszertani munkásság megteremtője [6, 8, 18]. Herbáriumunkban szereplő 12 sajátkezű írásával ellátott lapja muzeális érték. A legélesebb szemű, legzseniálisabb magyar fűvész közel 150 ezer lapból álló herbáriumát személyi okokból a Nemzeti Múzeum Növénytárának akkori igazgatója nem tartotta érdemesnek a megvételre. Csak halála után 7 évvel vásárolta azt meg a budapesti Tudományegyetem Növényrendszertani Intézete. 1919-ben a Tanácskormány méltó helyére, a Nemzeti Múzeum Növénytárába osztotta be, de a Tanácsköztársaság után ismét visszakerült az egyetemre. BORBÁS VINCE hányatott sorsa tükröződik herbáriumának további sorsában is. A második világháború során ugyanis szinte teljes egészében megsemmisült ez a páratlan gyűjtemény. Így a sokat vitatott, sokak által ócsárolt és támadott BORBÁS-féle „impreszcionista” fajok, változatok és alakok további kritikai vizsgálata és revíziója már aligha lesz lehetséges. Gyűjteményének csak elszórva lelhetők fel egyes lapjai az országban. BORBÁS VINCE nagy egyéniségén kívül ez a tény teszi igen becsessé herbáriumunk BORBÁS-ereklyéit. A gyűjtött anyag nagyrészt Budapestről és környékéről származik az 1890-es évekből. Itt említsem meg, mint érdekességet BÍRÓ LAJOSnak, Új Guinea neves magyar kutatójának az adriai tengerparton gyűjtött egyik növényét, amelyet BORBÁS VINCE határozott meg.

BOROS ÁDÁM (1900—) kiváló bryológusnak néhány növénye Dunántúlról, a Nyírségből és Budapest környékéről származik, közöttük, mint érdekesség a baláta lápról gyűjtött *Aldrovanda vesiculosa*.

I. tábla

Borbás Vince herbárium lapja

BUDAI JÓZSEF (1850—1939) miskolci középiskolai tanár, híres kertész, 15 új gyümölcs-fajta előállítója volt. Szorgalmasan gyűjtötte a miskolci Ávas, Diósgyőr, Hámor, valamint más Borsod megyei helység növényeit. Herbáriumunk főként a miskolci és diósgyőri, 1906—15 közötti gyűjtésekből tartalmaz kb. 30 lapot. Említésre méltó nagyszámú, gyümölcsfákat károsító mikroszkopikus gombagyűjteménye, amelyet MOESZ GUSZTÁV határozott meg.

CZAKÓ KÁLMÁN (1843—1895) orvos, az általa szervezett Vetőmagvizsgáló Állomás első igazgatója. A botanika és zoológia egyaránt érdekelte. Gyűjteményünk 1887-ben Pest környékén és Styriában gyűjtött néhány virágos növényt tartalmazza.

CHYZER KORNÉL (1836—1909) szintén orvos volt, aki Zemplén megye florisztikai fel-dolgozásában szerzett nagy érdemeket. Állomáshelyein, Bártfa, majd Sátoraljaújhely környékén botanizált legtöbbször. A gyűjteményben innen, valamint Gömör megyéből és a Magas Tátrából származó példányai gyakran fordulnak elő. Herbáriumunk az Egyetemi Fűvészkert tulajdonában van.

DÉGEN ÁRPÁD (1866—1934) orvos, a Vetőmagvizsgáló Állomás nagynevű igazgatója volt [8]. Ifjú kora óta botanizált. A Balkán félsziget, a horvát Karszt, különösen a Velebit hegység és a Déli-Kárpátok kiváló kutatója. Herbáriumunk, amely 300 ezer lapból állott, egyike volt kora legnagyobb magánherbáriumainak. Gyűjteményének legértékesebb részét a balkáni és kelet-európai példányok képezték. Herbáriumunkban nagy számban találhatók lapjai a Bory mocsarokból, Dalmáciából, Bánátról, a Radnai havasokból és Pest környékéről.

DÉGEN ÁRPÁD nevéhez fűződik a FLATT KÁROLY és THAISZ LAJOS közreműködésével kiadott Magyar Fűvek Gyűjteménye (Gramina Hungarica Exsiccata) című igen szép kiállítású sorozat megjelentetése. Herbáriumunkban megtalálható ez a kiadvány is. Az I. kötet hiányos, a II., III., V., VII. és IX. kötet ép állapotban van. A gyűjteményhez tartozó shaedák hiány-zanak.

EHMANN TIVADAR, az 1906—8-as években a Pedagógium hallgatója volt. Így részt vett a VANGEL JENŐ által vezetett botanikai exkurzió 1906-ban, a Déli-Kárpátokban levő Szeshelyi hegységben. Gyűjteményünkben levő herbáriumi lapjai főként innen származnak.

ENTZ JOLÁN és ENTZ MARGIT id. ENTZ GÉZA kolozsvári egyetemi professzor lányainak. az 1880-as évek második feléből származó, igen gondos kiállítású, kb. 45—50 lapból álló gyűjteménye található a herbáriumban. A növények javarésze a kolozsvári Szénafüvekről, az erdélyi Bükkből és a Déli-Kárpátokból származik.

FILÁRSZKY NÁNDOR (1858—1941) a Nemzeti Múzeum Növénytárának egykori igazgatója, tiszttviselőivel az ország legkülönbözőbb helyein számos gyűjtőúton vett részt, ahol a Flora Hungarica Exsiccata részére egy-egy növényt több száz példányban gyűjtöttek be [15]. Herbáriumunkban JÁVORKA SÁNDORRAL, KÜMMERLE JENŐVEL, MOESZ GUSZTÁVVAL és GYELNIK VILMOSSAL együtt gyűjtött Nagy-pietroszi, Tengerszem-csúcsi, dobsinai és cirquenicei példányok találhatók.

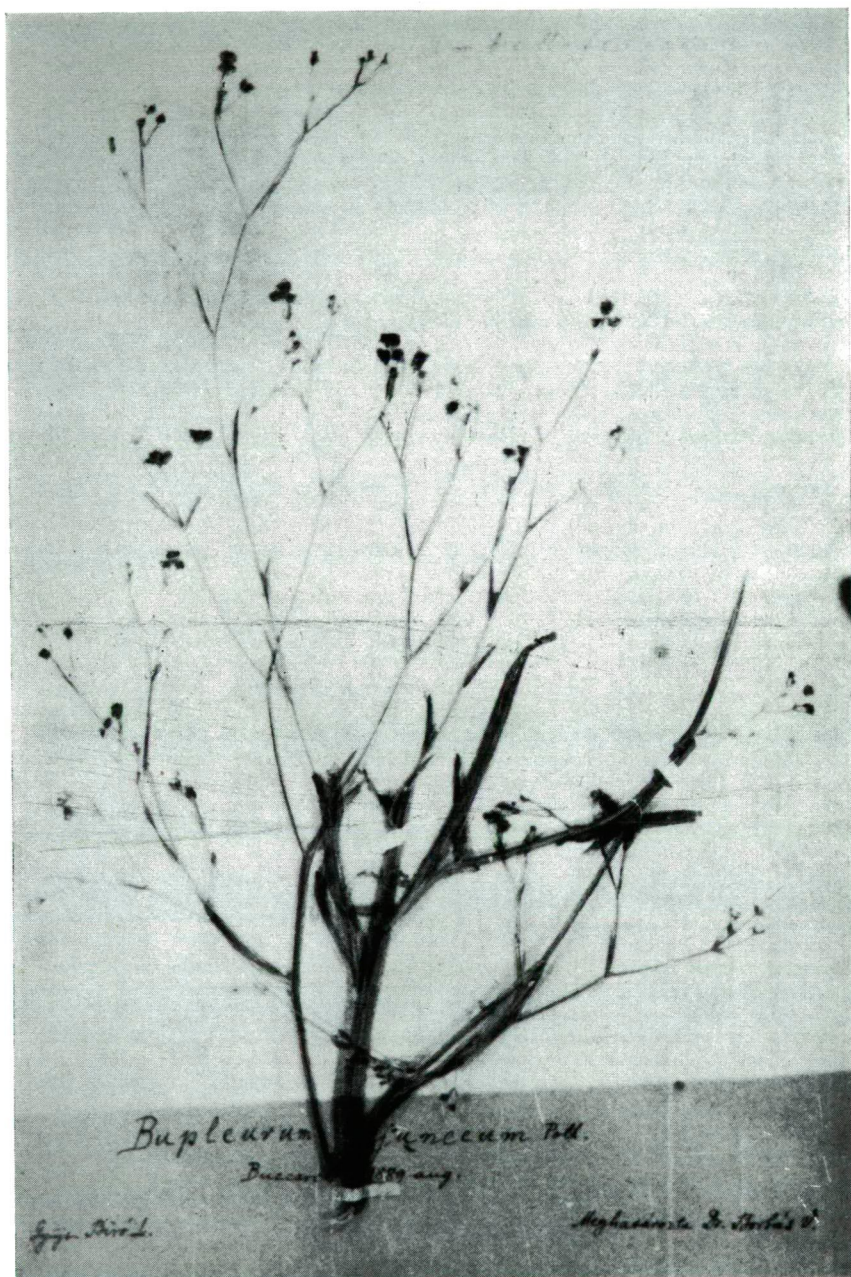
FEICHTINGER SÁNDOR (1817—1907) Esztergom városi főorvosának értékes gazdag herbáriumunk a szegedi Móra Ferenc Múzeum tulajdonában van. Gyűjteményünk néhány Esztergom környéki növényt őriz.

FÓRISS FERENC ma is élő kiváló lichenológus, mint pedagógiumi hallgató, részt vett az 1912. évben tett botanikai tanulmányúton a Kudzsi havasokban. Beszámoló közleményében írja, hogy ez alkalommal 2780 db növényt gyűjtött, ebből 950-et az Intézetnek ajándékozott. Tanári működése közben is fenntartotta a kapcsolatot a Pedagógiummal, s későbbi gyűjtéseiből is gazdag anyag — főként zuzmók — található a gyűjteményben. Igen szép kivitelű 697 capsula tartalmazza a meghatározott zuzmóit, amelyek főként a Kudzsi havasokból, Pest- és Heves megyéből származnak. Van továbbá a gyűjteményben egy kb. 200 capsulából álló zuzmógyűjtemény, amelyen a gyűjtő neve nem szerepel, de a címkék gépirásos determinálása azonosnak látszik a FÓRISS-féle gyűjteménnyel.

GÁYER GYULA (1883—1932) törvényszéki bíró, a Vas megyei Múzeum igazgatója [12]. Magyarországon, de különösen a Dunántúli és ebben Vas megye kiváló flórkutatója volt. Herbáriumunkban főként Kőszegről, Velemről és Pozsonyból gyűjtött példányai szerepelnek, köztük az általa feldolgozott detrekőcsüti (Pozsony megye) lápból származó néhány növény.

GREGUSS PÁL (1890—) a szegedi Tudományegyetem botanikai professzorának gazdag gyűjteménye 1912—13-ból származik. Ekkor, pedagógiumi hallgató korában, részt vett a kudrizsi gyűjtőkiránduláson. Innen bőséges anyagot hozott magával. Eredményeiről több dolgozatban számolt be. Az ekkor gyűjtött növényei ma a herbáriumban találhatók. 1926-ban a Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola növénytan tanára lett, s további példányokkal gyarapította a gyűjteményt. Szép erdélyi moha- és zuzmógyűjteményét is a Főiskolának ajándékozta.

II. tábla

Biró Lajos gyűjtéséből származó, Borbás Vince által meghatározott herbáriumi növény

GYÖRFFY ISTVÁN (1880—1960) a kolozsvári, majd szegedi Tudományegyetem botanikai professzorának néhány Magas-tátrai növénye található a herbáriumban.

HALÁCSY EDE magyar származású Bécsben élő katonatisztnek néhány herbáriumi növénye az Osztrák Alpokból származik.

HALMÁGYI SAMU a Pedagógium hallgatója volt. Növényei nagyrészt Budapest környékéről és Erdélyből valók, 1905-ös kelezésűek.

HAZSLINSZKY FRIGYES (1818—1896) az eperjesi Kollégium botanikus tanára, a magyarországi virágtalan növények kitűnő ismerője volt [8]. Herbáriumunkban 12 db eredeti kézírásos növénypéldánya található, részben virágos növény, részben zuzmó és moha, a Magyarhon viránya c. gyűjteményéből. A gyűjtés ideje és helye nincs feltüntetve.

HAYNALD LAJOS (1816—1891) erdélyi püspök 30 darab herbáriumi lapja található a gyűjteményben [11]. Ezek Erdélyből, Róma környékéről és Karthagóból származnak 1866—1884 közötti időből. Gazdag herbáriuma, amelyet az Erdélyi havasok flórájával kezdett, ma a Magyar Nemzeti Múzeum Növénytárában található.

HERMANN GÁBORNAK 1883 és 1885-ből származó, Erdélyben és Pest környékén gyűjtött növényei kis számban fordulnak elő a herbáriumban.

JANKA VIKTOR (1837—1890) a magyar és balkáni flóra neves kutatójának néhány máramarosi, 1884-ben gyűjtött növényét az a tény teszi értékké, hogy hatalmas herbáriumából csak igen kevés lap található Magyarországon, mivel azt a párizsi Múzeum Növénytára vásárolta meg.

JÁVORKA SÁNDOR (1883—) a magyar flóra kiváló kutatója és ismerője, több flóramű és határozókönyv, többek közt a Flora Hungarica szerzője. A magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, a Magyar Nemzeti Múzeum Növénytárának ny. igazgatója. Több évtizedes gyűjtő munkáját az akkor még FILÁRSZKY NÁNDOR vezetése alatt álló Növénytár tisztviselőjeként kezdte. Önállóan, FILÁRSZKYVAL és KÜMMERLE JENŐVEL gyűjtött példányai nagy számban találhatók a Főiskola herbáriumában, az 1905—1916. évekből. Részt vett a herbárium hallgatók által gyűjtött anyagának ellenőrzésében is.

Herbáriumunk JÁVORKA SÁNDOR által gyűjtött növényei többek között Orsováról, Herkulesfürdőről, Krassó-Szörényből, Reteyzátból, Pest környékéről, Aradról, a Fruska Goráról stb. származnak. A JÁVORKA által gyűjtött növények túlnyomórésztben virágos növények, különböző családokba tartoznak.

KANDRAY GUSZTÁV pedagógiumi hallgató korában gyűjtött az 1905-ös kudzsi gyűjtőkiránduláson. Az innen származó növényei nagy számban fordulnak elő a herbáriumban.

KLACSKÓ GYÖZÖ pedagógiumi hallgató erdélyi és horvátországi növényei 1903-ból valók.

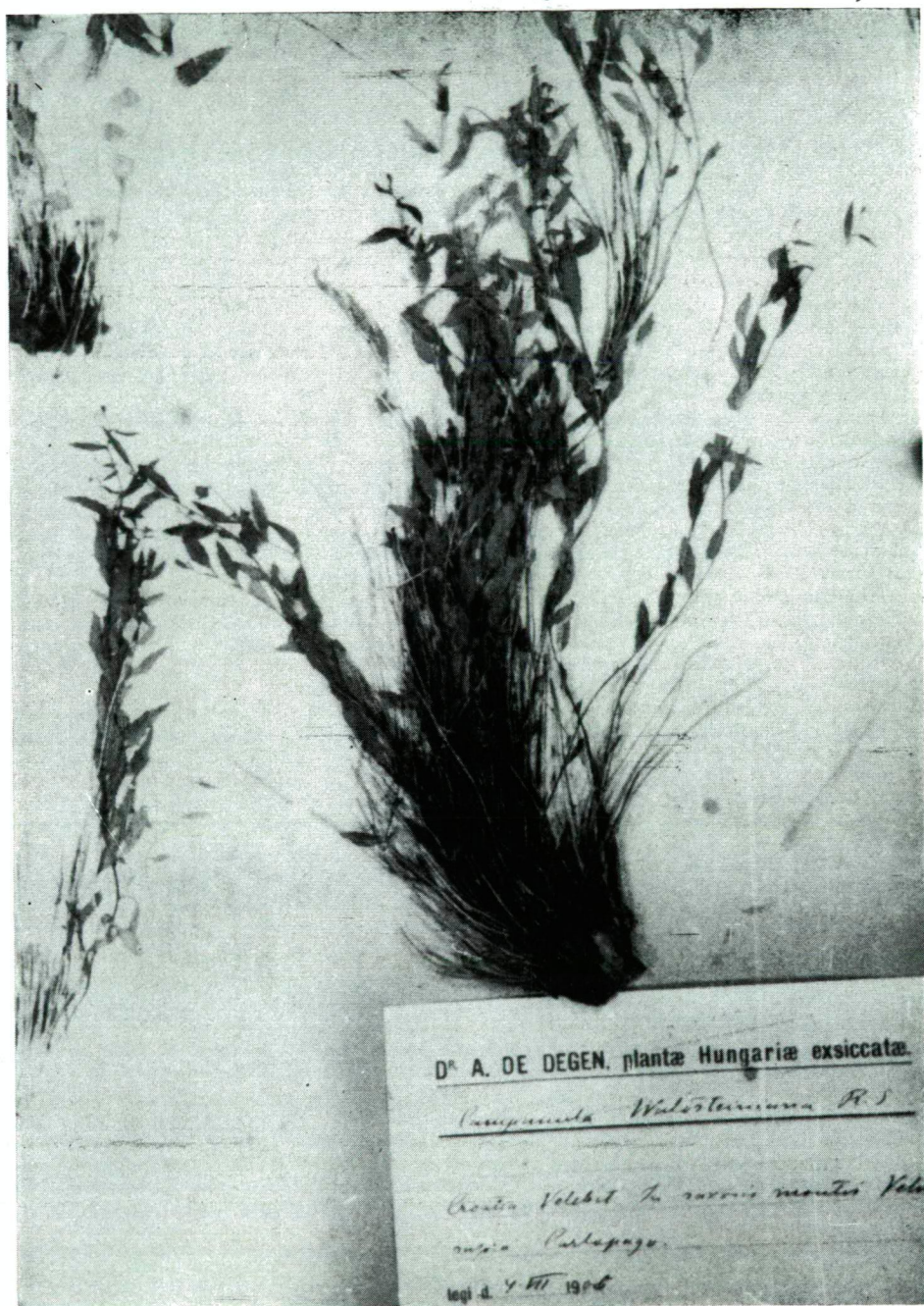
KOCIS ISTVÁN mint növénypreparátor működött a DÉGEN ÁRPÁD vezetése alatt álló Vetőmagvizsgáló Állomáson. Így részt vett DÉGEN ÁRPÁD minden gyűjtőútján, de önálló gyűjtéseket is végzett. Kitűnően ismerte a növényeket, mintaszerűen kezelte azokat és nem kis érdeme van a Magyar Füvek Gyűjteményének elkészítésében. Pest környékén gyűjtött növényei nagy számban találhatók a herbáriumban.

KOVÁTS GYULA (1815—1873) orvos, a Magyar Nemzeti Múzeum őre volt [8, 9]. Középiskolás korában kezdte a növények gyűjtését Marosvásárhelyen. 1841-től Bécsben folytatta orvosi tanulmányait. Ez idő alatt baráti viszonyban élt ENDLICHERREL, KOTSCHIVAL. Ebből az időből származnak herbáriumunk Bécs környéki, valamint az osztrák Alpokból gyűjtött, német feliratú növényei. Bécsben Kováts Gyula nevéhez fűződik a „Plantae Imperii Austriaci” c. exsiccata kiadása. Ennek néhány példánya is megvan a gyűjteményben. Még bécsi tartózkodása alatt több erdélyi és horvátországi botanikai gyűjtőúton vett részt. Ezekről az utakról, valamint FUSS MIHÁLY, KOTSCHI TEODOR, HAZSLINSZKY FRIGYES és GERENDAY JÓZSEF által számára gyűjtött növényei mellett a hazatérése után gyűjtött növények és a Flora Pestiensis c. exsiccatajának néhány példánya őrizi emlékét a herbáriumunkban. Növényeinek száma meghaladja a 200-at.

KÜMMERLE JENŐ (1876—1931). A Magyar Nemzeti Múzeum Növénytárának őreként nagyobb botanikai gyűjtőutakat tett DÉGEN ÁRPÁDDAL és önállóan [16]. Albánia, Macedónia, Horvátország, Dalmácia és az Adriai tenger partmenti szigeteinek flóráját kutatta. Ezekről az utakról származnak herbáriumunk *Pteridophytonjai*. JÁVORKA SÁNDORRAL, FILÁRSZKY NÁNDORRAL, MOESZ GUSZTÁVVAL és NYÁRÁDY GYULÁVAL botanizált Erdélyben, a Kárpátokban, majd Dunántúlon és Pest környékén. Élete vége felé betegsége miatt már csak itthon gyűjthetett. Összes növényeinek száma a herbáriumban 35—40 darab.

LENGYEL GÉZA DÉGEN ÁRPÁD halála után a Vetőmagvizsgáló Állomás igazgatója volt. Budapest környékén, Heves megyében és az Alföldön, valamint Horvátországban gyűjtött növényei találhatók a herbáriumban. Érdekes példánya a somogyi Nagyberekben gyűjtött *Stratiotes aloides*.

III. tábla

Dégen Árpád herbáriumi lapja

LÁNYI BÉLA (1879—1918) sándorfalvi születésű középiskolai tanár volt [19]. JÁVORKA SÁNDORral kezdte a botanizálást. Első állomáshelyének, Rózsahegy és környékének gazdag flóráját tanulmányozta. Majd Szegedre került gimnáziumi tanárnak. Szeged és környéke, majd az egész Csongrád megye lett ekkor a kutatási területe. Csongrád megye flórájának előmunkáján fáradozott. Sajnos korai tragikus halála miatt ennek befejezésével adós maradt. Herbáriuma a szegedi Móra Ferenc Múzeumban található. Gyűjteményünk néhány Szeged környéki növényét őrzi.

MATISZ JÁNOS fiumei reáliskolai tanár szép algagyűjteménye az Adriai-tengerből származik.

MARCZÉLLY KORNÉL pedagógiumi hallgató 1902-ben Menhárdon (Szepességben) és Késmárkon gyűjtött növényei nagy számban találhatók a herbáriumban.

MAGÓCSY-DIETZ SÁNDOR (1855—1945) a budapesti Tudományegyetem növényteni professzora volt. Florisztikával csak keveset foglalkozott. Gyűjteményünkben néhány Ungvár környéki növénye szerepel.

MEGYERI JÁNOS a Szegedi Pedagógiai Főiskola tanára. Herbáriumát főiskolai hallgató korában készítette, 1938-ban. A Szeged környékéről, Medgyesbodzásról, majd később Erdélyből gyűjtött virágos növények mellett mohokat, zuzmókat és növénypatológiai gyűjteményt is tartalmaz az igen gondos kivitelű, kb. 250 lapos herbárium, amelyet nemrégiben ajándékozott a Főiskolának.

MOHAR ENDRE a Paedagógium hallgatójának néhány növénye az 1905-ös Magas-tátrai kirándulásról származik.

MOESZ GUSZTÁV (1873—1946). A magyar botanika egyik legkiválóbb alakja volt [4]. Már diákkorában szenvedélyesen foglalkozott a növénygyűjtéssel. Apját, aki építész volt, elkísérte a kőrösmezői vasútvonal építésére Máramarosba. Innen származnak herbáriumunk máramarosi növényei. Az egyetem elvégzése után Brassóban működött, mint gimnáziumi tanár. Diákjaival sokszor megjárta a Keresztény havast, a Bucsecst, Brassó környékét. Ezen botanikai kirándulások emlékéét őrzi gyűjteményünk havasi növényei. Szívesen botanizált Csík megyében is, ahol a Rétyi nyír (láp) érdekes flórája felkeltette a figyelmét [14]. Herbáriumunkban gazdag anyag található erről a területről, mint pl.: *Cytisus ratisbonensis*, *Salix rosmarinifolia*, *Vaccinium vitis-idaea*, *Scleranthus dichotomus*, *Spergularia rubra*, *Lythrum thyrsifolia*, *Thymus collinus*, *Lysimachia thyrsifolia*, *Hottonia palustris*. A hasonlóan érdekes Szent-hermányi lápból is több növénye található a herbáriumunkban.

1906-ban a Magyar Nemzeti Múzeum Növénytárába került, mycológus beosztásban. Ettől kezdve érdeklődése a mikroszkopikus gombák felé fordult. Gazdag gyűjteményt, főként *Puccinea*, *Uromyces*, *Plasmopara*, *Colcosporium*, *Uncinula* és *Rhytisma* genusba tartozó fajokat ajándékozott ekkor a Pedagógiumnak, a már említett egyéb herbáriumi példányok mellett. A Balaton környékéről, Vas megyéből, a Magas-Tátrából és a Velebitből gyűjtött virágos növényei is megtalálhatók a herbáriumban. Többször JÁVORKÁVAL és FILÁRSZKYVAL együtt botanizált. 1916-ban megbízatásból foglalkozott a megszállott Lengyelország flórájának kutatásával. A „Flora Polonica” exsiccatajának néhány mikroszkopos gombája is megtalálható a herbáriumban.

NYÁRÁDY E. GYULA Kolozsváron élő kiváló botanikus, a Román Tudományos Akadémia tagja is a Pedagógium hallgatója volt. Ebből a korból származnak nagyszámú herbáriumi példányai, a Maros mentéből, Erdélyből, 1903-as keltezéssel. 1906—8-ig több gyűjtőutat tett a Pienineken. A Bory mocsarak flóráját tudományosan is feldolgozta. Az itt gyűjtött növényei mellett több magas-tátrai és retyezati növénye található a herbáriumban. Összes növényeinek száma közel 500 db.

PÉTERFY MÁRTON bryológus igen gondosan preparált erdélyi mohái az 1896-os évből származnak.

RICHTER LAJOS gyűjtőnek 400 000 lapból álló magángyűjteményét a román állam vásárolta meg. 1875-ös keltezésű, erdélyi és dobsinai példányai kis számban találhatók a herbáriumban.

RING VINCE pedagógiumi hallgató növényei az 1904-es Magas-tátrai kirándulásról származnak.

QUINT JÓZSEF szintén pedagógiumi hallgató volt. Az árvai és trencséni kirándulásokon gyűjtött, 1905-ös keltezésű növényei kis számban fordulnak elő a herbáriumban.

SCHILBERSZKY KÁROLY (1863—1910) kiváló növénypatológus, 1907—10-ig a Pedagógium tanára volt [10]. Herbáriumát a Nemzeti Múzeum Növénytára őrzi. A főiskolai herbárium gombái között találkozunk növényeivel.

SEIDL SÁNDOR a Pedagógium hallgatója, 1904-ben gyűjtött a Magas-tátrai kiránduláson. Növényei nagy számban fordulnak elő a gyűjteményben.

IV. tábla

Filárszky Nándor gyűjteményének egyik lapja

SIMONKAI LAJOS (1851—1910) BORBÁS VINCE nagy ellenfele, a magyar flóra kiváló ismerője volt [8, 20]. Budapesten működött, mint gimnáziumi tanár. Igen érdekelte Budapest környékének növényvilága, ahol a századfordulókör meginduló nagy építkezések sok érdekes növény elpusztulását okozták. Gyűjteményünkben több példánya szerepel innen, továbbá Erdélyből, Herkulesfürdőről, Vas megyéből és más helyekről, az 1880-as évekből.

SOMOGYI NÁNDOR pedagógiumi hallgatónak nagyszámú — FLÓRA SÁNDOR társával gyűjtött — növénye főleg az 1913-i kudzsi kirándulásról származik.

SZÉPLIGETI GYÖZÖ fővárosi főreáliskolai tanár 3 ezer lapból álló herbáriuma, amely javarészt Budapest környékéről gyűjtött növényeket tartalmaz, ma a Nemzeti Múzeum Növénytárában található [13]. Gyűjteményünk kb. 20 lapját tartalmazza, az 1880-as évek Pest környéki, bécsi és tátrai gyűjtéseiből.

STRAUB FERENC a szegedi Tanítóképző egykori tanára is a Pedagógium hallgatója volt. Igen gondosan preparált növényei — főként mohok — gyakran tűnnek elő a herbárium lapozgatásánál.

TAUSCHER GYULA ercsi uradalmi orvos, Fejér megyében botanizált. Az 1870-es években gyűjtött virágos növényei szerepelnek a gyűjteményben.

THAISZ LAJOS Abaúj megye neves floristája volt. Az Eperjes-Tokaji hegységből, Kassáról, és a szádélvi völgyből gyűjtött növényeit tartalmazza a herbárium.

TÓTH DÉNES pedagógiai hallgató aquincumi és visegrádi növényei 1902-ből valók.

TITIUS PIUS aradi magyar minorita néhány, adriai tengerből gyűjtött vörös- és barna algája évszám nélkül szerepel a gyűjteményben.

VÁGNER LAJOS gyűjtő néhány herbáriumi növénye 1851-ben Huszt környékéről származik.

VAVREK ANDRÁS pedagógiumi hallgató Iglo környékén gyűjtött.

WÁGNER JÁNOS a kiskunfélegyházi Tanítóképző tanárának (1880—1955) a deliblati homokon és Kiskunfélegyházán gyűjtött növényei ritkán fordulnak elő a herbáriumban.

WAISBECKER ANTAL a Dunántúl flórakutatójának herbáriumi lapjai Kőszegről, Velemről és Vas megye különböző helyeiről származnak, az 1890-es évek második feléből.

A herbárium igen sok külföldi eredetű növényt tartalmaz. Ezek a lapok valószínűleg a századforduló idején igen elterjedt „cseregyuletek” útján kerülhettek a gyűjteménybe. Különösen a franciaországi, olaszországi és ausztriai anyag gazdag. A *Rosa* genus például csaknem teljes egészében franciaországi gyűjtés. Gyakoribb külföldi gyűjtők:

C. ALLARD (Algír), BERNARD (Tirol), CH. BAYLEY (Manchester), DE BORDERE (Svájc), BUTIU (Románia), CHABERT (Franciaország), CHENEVARD (Svájc), EYTON (Tirol), ENGELHARDT (Pyreneusok), FARRAT (Svájc), G. GAUTIER (Narbonn), GOIRAN (Veronese), H. GROVES (Abuzzok), HARBORD (Liverpool), HEILMANN (Cannes), IFREYN (Istria), KOSZILKOV (Budapest), KOTSCHI (Bucsecs), KUGLER (Bajorország), LACROIX (Franciaország), LEVIER (Firenze, Toscana), A. MEYEN (Algír), MEHLING (Freiburg, Svájc), ORTMANN (Wien), CH. OZANON (Franciaország), A. PICCONE (Olaszország), PAVLICEK (Sicília), PITTONI (Stiria), P. SAVI (Toscana), SARDAGNA (Trento), SONKLAR (Alpesek, Pireneusok, Bánát), SÉFERT (Genf), REBOUD (Algír), F. TREMOLA (Barcelona), TRIPET (Jura).

A HERBÁRIUMBA BEOSZTOTT GYŰJTEMÉNYEK A KÖVETKEZŐK:

a) magyar:

Flora der Máramaros (VÁGNER L.)

JOANNES WAGNER: Plantae Hungariae Exsiccatae.

A. BOROSS: Plantae Hungariae Exsiccatae.

A. DE DÉGEN: Plantae Banatus Exsiccata.

G. LENGYEL: Plantae Exsiccatae Regni Hungariae.

Herb. Musei, Nat. Hungar. Pest.

Flora Regni hungarici L. SIMONKAI.

J. V. KOVÁCS: Plantae Rariores Imperii Austriaci.

Herbário Dr. JULII TAUSCHER.

Ex Herbario doctoris CORNELII CHYZER Plantae Zemplenensis.

E. Flora Pestiensis J. V. KOVÁTS.

Flora Hungarica SZÉPLIGETI.

Flora Transilvanica Ex. Herb. L. RICHTER.

BORBÁS V. Flora Hungarie centralis.

Herbarium Instituti Sementi Examin Regni Hungarici Budapestiensis.

Jávorka Sándor herbáriumai növénye

b) Külföldi beosztott gyűjtemények:

Société dauphinoise. (Algir.)
 Flora Attica.
 Flora Hellenica.
 Herbarium P. Morthier.
 Flora von Istrien.
 Plantae de France.
 Flora Tridentine.
 Erbario di MICHELE DE SARDAGNA.
 Herbar Rosine Masson Suisse.
 HYLTEŒ CAVALLINUS: Flora Suecica.
 D. C. BAENITZ: Herbarium Europaeum.
 Exsiccata de la Flore de Narbonne et des Corbieres.
 Herbar ANTONIN GIRARDET.
 LEWIS HARBORD coll. Herbarium Liwerpool.
 Herbarium J. A. BÄUMLER.
 Herbarium F. TRIPET Neuchatel.
 Herbar E. H. TOURLAT.
 Flora von Salzburg, M. EYSN.
 Herbarium E. O. WOLF.
 Flora Veronensis. (A. GOIRAN.)
 Flora ex Herbario C. EQUITIS PITTONI a Dannefeldt.
 Plantae Scandinaviceae P. F. LUNDQUIST.
 Herbar L. CHEVALIER Fr.
 Herbar ADOLPH MÉHU Villefranche.
 De Heldreich plantae exsicc. Florae Hellenicae. 1880.
 Plantae de la Somme.

A herbárium állapota, az anyag megoszlása:

A *Pteridophyta* és az *Anthophyta* 62 fasciculusban van elhelyezve. A *Lichenes* vagy magános capsulában, vagy többedmagával lapokra felragasztva található. A *Bryophyta* törzs fajait igen gondos kivitelű, celluloid lapokkal le- ragasztott kartonokra erősítették fel. Az algák részben nedves preparátumok, részben igen ízléses színes kartonokra felragasztva találhatóak a gyűjteményben. Ezek nagy része a pedagógiumi hallgatók adriai kirándulásairól származik, de sem a gyűjtő nevét, sem a gyűjtési adatokat nem tartalmazza.

A fasciculusok lapjain levő növények nagyobbik részét felragasztották, csak kevés van itatós papiros között. Igen jelentős számú növény címkéje újra írott. Ezeken csak a fajnév szerepel, de a gyűjtés adatait már nem tartalmazzák. Az ilyen hiányos adatú növények elveszítették tudományos értéküket és legfeljebb demonstrációs célokra használhatóak. Főleg a Gramineae család példányai váltak így értéktelenné.

A herbárium növényei átlag 50—60 évesek. A sok viszontaság ellenére az állapotuk elég jónak mondható. A szokásos családok, a *Compositae* és az *Umbelliferae* némi bogárkárt szenvedtek.

A gyűjtemény csoportosítása az ENGLER-féle rendszert követi.

Megoszlásuk:	<i>Anthophyta:</i>	6197 herbáriumi példány		
	<i>Pteridophyta</i>	70	„	„
	<i>Bryophyta</i>	478	„	„
	<i>Lichenes</i>	972	„	„
	<i>Algae</i>	212	„	„
	Összesen:	7929	„	„

VI. tábla

Hazslinszky Frigyes herbáriumának lapja

Ez a szám nem foglalja magában a DÉGEN ÁRPÁD-féle Magyar Fűvek gyűjteményét, a Sweizerische Gräsensammlung néhány kötetét és a hiányos adatú növényeket sem.

A herbárium adatainak részletes feldolgozása az egyes szakterületek specialistáira vár. Ez a magyar flóra kialakult eredményeit lényegesen már alig befolyásolja, azonban az egyes fajok újabb termőhelyi adatai a fajok elterjedési körének ismeretét bővíthetik. Napjainkban a magyar táj forradalmi változáson megy keresztül. Új települések keletkeznek, új kultúrák honosodnak meg. A természetes növénytakaró későbbi rekonstrukciójához ezek a herbárium adatok nagy segítséget nyújthatnak.

A gyűjteményt a Növényteni Tanszék nagy becsben tartja. Egyes készítményeit demonstrációs célokra is felhasználja. Ennél nagyobb azonban a herbárium nevelőértéke. A botanika történetének tanításánál BORBÁS, SIMONKAI és a többi neves botanikusunk műzeális példányait bemutatva haladó hagyományaink tiszteletére nevelünk. A régi hallgatók gyűjteményének szemléltetésekor pedig példát állítunk a növendékeink elé. Ők, akik tudják, hogy egy herbárium készítése mennyi fáradsággal jár, a kitartó, lelkiismeretes és áldozatkész munkára nyerhetnek belőle ösztönzést.

Munkám befejeztével ezúton is hálás köszönetemet fejeztem ki GREGUSS PÁL egyetemi professzor úrnak a Paedagógiumra, annak hallgatóira és a herbáriumra vonatkozó szíves felvilágosításaiért.

IRODALOM

- [1] A m. kir. Állami Polg. Isk. Tanítóképző Intézet (Paedagógium) Almanachja az 1913—14. tanévről Bp. 1—22.
- [2] A m. kir. Állami Polg. Isk. Tanítóképző Intézet (Paedagógium) Almanachja az 1914—15. tanévről Bp. 1—31.
- [3] Az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola Évkönyve az 1942—43. tanévről. Szeged. 1944, 1—45.
- [4] BOROS ÁDÁM: Moesz Gusztáv emlékezete. Bot. Közl. XLVII. 351—52. 1958.
- [5] DÉGEN ÁRPÁD: Dr. Simonkai Lajos. M. Bot. Lapok IX. 1—13. 1913.
- [6] DÉGEN ÁRPÁD: Deéteri Dr. Borbás Vince. Magy. Bot. Lapok IV. 165—244. 1905.
- [7] GOMBOCZ ENDRE: A magyar növényzeti irodalom bibliográfiája. 1578—1900-ig. 2. rész: 1901—1925-ig.
- [8] GOMBOCZ ENDRE: A magyar botanika története. 470—627. 1936.
- [9] GÖNCZY PÁL: Kováts Gyula életrajza. Term. Tud. Közl. VI. 161—164. 1874.
- [10] HUSZ BÉLA: Dr. Schilberszky Károly emlékezete. Bot. Közl. XXXV. p. 1—11. 1938.
- [11] JÁVORKA SÁNDOR: Haynald Lajos. Bot. Közl. XV. p. 127—173.
- [12] LENGYEL GÉZA: Gáyer Gyula emlékezete. Bot. Közl. XXXIII. p. 66—108. 1936.
- [13] MOESZ GUSZTÁV: Szépligeti Győző herbáriuma a Magyar Nemzeti Múzeumban. Bot. Közl. XII. 235—237. 1913.
- [14] MOESZ GUSZTÁV: A Rétyi nyír növényzete. M. Bot. Lapok IX. p. 333—360. 1910.
- [15] MOESZ GUSZTÁV: Filárszky Nándor emlékezete. Bot. Közl. XL. p. 147—169. 1943.
- [16] MOESZ GUSZTÁV: Kümmerle Jenő Béla emlékezete. Bot. Közl. XXX. p. 1—22. 1938.
- [17] RAPAICS RAYMUND: A magyar biológia története. p. 1—304. 1953.
- [18] SOÓ REZSŐ: Borbás Vince, a legmagyarabb botanikus. Bot. Közl. XLVI. p. 171—175. 1956.
- [19] TIMÁR LAJOS: Megemlékezés Lányi Béláról. Bot. Közl. XLVI. p. 177—178. 1956.
- [20] TUZSON JÁNOS: Simonkai Lajos. Bot. Közl. IX. p. 241—255. 1910.

ГЕРБАРИЙ СЕГЕДСКОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ВУЗ-А

ВЕГНЕ, И. ВАРГА

Автор дает отчет о материале, из гербария Сегедского Педагогического ВУЗа, который был собран известными венгерскими ботаниками и бывшими студентами ВУЗа. Самые ценные листы гербария института, состоящего почти из 8 тысяч листов, происходят из отечественного и зарубежного сборов V. BORBÁS, Á. DÉGEN, N. FILARSZKY, F. HAZSLINSZKY, V. JANKA, L. SIMONKAI, G. MOESZ, S. JÁVORKA. Материалу в среднем 50—70 лет. Большая часть его составляется из цветных растений.

В гербарий входят и многочисленные растения зарубежного происхождения. Особенно богат материал из Франции, Италии и Австрии. В состав гербария входит и несколько иностранных собраний.

DAS HERBARIUM DER SZEGEDER PÄDAGOGISCHEN HOCHSCHULE

Von

FRAU I. VÉGH

Die Verfasserin bespricht jenes Material des Herbariums der Szegeder Pädagogischen Hochschule, das von namhaften ungarischen Botanikern und von gewesenen Hörern der Hochschule gesammelt worden ist. Die wertvollsten Blätter des aus beiläufig 8000 Blättern bestehenden Herbariums des Instituts stammen von V. BORBÁS, Á. DÉGEN, N. FILARSZKY, F. HAZSLINSZKY, V. JANKA und aus den in- und ausländischen Sammlungen von L. SIMONKAI, G. MOESZ, S. JÁVORKA. Das Material ist im Durchschnitt 50—70 Jahre alt. Den größten Teil bilden Blütenpflanzen.

Das Herbarium enthält auch sehr viele aus dem Ausland stammende Pflanzen. Besonders reich ist das aus Frankreich, Italien und Österreich stammende Material. Auch viele ausländische Sammlungen sind dem Herbarium einverleibt.